

Samsø – Kattegats perle og Danmarks centrum

Mårup Havn – én af Samsøs fire idylliske havne.

Hvis du endnu ikke har besøgt denne idylliske ø, er den et værdigt mål for sommerturen. Her finder du fire hyggelige havne med gode faciliteter, en fantastisk natur, spændende seværdigheder, aktiviteter, en gæstfri befolkning – og historiens vingesus.

Af Ole Kofoed-Olsen

“På Samsø var en pige, åh, så skøn så skøn”. Sådan lyder Johannes Dams landskendte vise. Det er rigtigt, at øen langt tilbage i tiden var kendt for sine smukke og uimodståelige piger, men siden føjede også de tidlige kartofler og ostene sig til øens berømmelse. Gennem hele vores skrevne historie har området faktisk været berømt, og her har der boet mennesker i hvert fald i 10.000 år.

Det vidner fundet af en rentaksøkse ved Tranebjerg om. Den er fra en kultur af renjægere. De indvandrede efter deres byttedyr, da isen trak sig tilbage for 10.000-

15.000 år siden. Mængder af andre fund bevidner, at siden da har der konstant boet mennesker her.

Hvordan øen har fået sit navn, ved man ikke med sikkerhed. Men allerede omkring år 800 var øen kendt som “samlingsøen” – stedet, hvor vikingeflåderne fra de fleste landsdele samledes for at drage på krigstogter til lande som England og Frankrig. Dette navn kan senere være forvansket til Samsø.

I alle skrevne kilder går de tre første bogstaver “Sam” igen, men endelserne varierer. Øen er omtalt af Adam af Bremen omkring 1070 og

nogle år senere af Saxo. I Valdemars Jordebog fra 1231 omtales øen første gang som Samsø.

Også i en række islandske sagaer og helteeddigter er der drabelige beretninger om øen. Den har op gennem vikingetiden og den tidligste middelalder været et vigtigt knudepunkt i riget, fordi øen ligger så centralt. Nærmest som et trinbræt i det sydvestlige Kattegat mellem landsdelene Jylland, Fyn og Sjælland. Her samledes adelen til herredag med kongen i spidsen.

Danmark i miniformat

Ikke uden grund er øen blevet lovprist som “Kattegats

Perle” og en “Juvel i Danmarks krone”. Men Samsø er faktisk ikke én ø men en hel øgruppe, der foruden hovedøen Samsø består af ikke mindre end 15 småøer eller holme beliggende i Stavns Fjord og dennes indsejling mod nordøst.

Hovedøen har en uregelmæssig form, og den ser nærmest ud som om, den er ved at knække over på det smalleste sted, hvor den kun er 800 meter bred. Øen er ingen steder over ni kilometer bred, men fra det nordligste punkt, Issehoved, til det sydligste, “Lushage”, er der 28 kilometer. Sammenlagt udgør “ø-riget” 114 kvadratkilome-

ter, og det har en samlet kystlængde på 70 kilometer.

Bag den finder man et repræsentativt udsnit af Danmarks forskelligartede natur. Her er der hede, skov, enge, strande, marker og bakker. Den smukke, uspolerede natur, en række små idylliske landsbyer og en venlig, gæstfri befolkning er med til at give øen dens charmerende særpræg. Selv synes indbyggerne i øvrigt, at Samsø er Verdens navn.

For at komme til den som sejler, skal man holde godt udik, for øen er, særligt mod øst, omgivet af en mængde lavtliggende grunde og stenrev. Mest kendte er nok Hatter Rev og Hatter Barn, hvor mange skibe i tidens løb er gået på grund. Også mod Stavns Fjord er der et få meter bredt men syv kilometer langt stenrev – Besser Rev. Men trods alt lever vi jo i GPS'ens og søkortplotterens tid, så det går nok.

I øens fire havne er der indkøbsmuligheder, lige som der kan lejes cykler, så man nemt kan komme rundt og se på øens mange seværdigheder. Afstandene er ikke store, og landskabet er cyklistvenligt. Du kan købe et fem-klipskort, som du kan bruge i alle øens fire havne. Klippekortet koster det samme som fire overnatninger – i år er prisen 440 kroner.

Ballen Havn

I sommermånederne er Ballen Havn det mest livlige sted på Samsø. Den har et broget folkeliv af sejlere og andre turister. Ikke mindst i de dage i juli, hvor der er Samsø Festival på en plads kun én kilometer nord for havnen.

Såvel nord som syd for havnen er der glimrende bademuligheder. Turister har det, besynderligt nok, med at klumpe sig sammen

på ét sted. Her er det stranden ved Ballen Havn, som populært kaldet for "Fluepapiet". Til gengæld er det også her, man kigger efter flotte piger og veltrimmede mænd.

Hvis man vil være lidt god ved sig selv og sin besætning, er der mulighed for at få en gastronomisk oplevelse på Ballen Badehotel hos Ina & Svend Larsen. Fx en australsk oksebof stegt i stenovn og serveret på en 100 år gammel egeplanke. Eller et grillspyd med lækkert mørt kød, der både steges og serveres hængende i en galge. Det er bedst at bestille plads i forvejen, for mange gæstesejlere i havnen har fået smag for hotellets gode køkken.

På en lille cykeltur ad landevejen mod Tranebjerg kommer man til Brundby, hvor Kolhøj Stubmølle står på toppen af en bakke. Møllen, der er fra 1650, stod oprindeligt på Endelave og blev siden flyttet til Samsø, er smukt renoveret og meget seværdig.

Langør Havn

Allerede i Vikingetiden var Langør en betydningsfuld naturhavn ved indsejlingen til Stavns Fjord. Som nu har den uden tvivl også dengang været omgivet af en natur med særpræget og enestående skønhed.

Ballebjerg med udsigtstårnet er, med sine 64 meter, Samsøs højeste punkt.

Idyl ved Nordbys gadekær, som det har ligget siden 1700 tallet.

I dag er hele området ét stort, fredet fugle-og naturreservat, og lige udenfor Langør ligger Samsø Naturskole, hvor man er velkommen til at indhente flere oplysninger om det usædvanlige naturområde.

Mange steder i nærheden er der fundet spor af vikingerne. Det mest markante af dem er resterne af Kanhavekanalen tværs over øen, hvor den er smallest. Fundet skete under en udgravning 1960 i forbindelse med udvidelsen af amtsvejen. Da fandt man resterne af et bemærkelsesværdigt ingeniørarbejde – en gravet kanal på 800 meter, der forbandt Stavns Fjord med Sælvig Bugt. Kanalen var 11 meter bred og 1,5 meter dyb. Den var beklædt med egeplanker, stivet af med skråtstillede egepæle, og træarbejdet kan dateres til år 725 – vikingetidens begyndelse.

Stedet har altid heddet Kanhave, og det er ikke tilfældigt. For "kane" betyder egentlig skib eller båd, og "have" hentyder

til en "indhegning" på gammel skovbund. Vikingerne havde brug for gode naturhavne og flådebaser, og dertil var Samsø med den centrale og strategiske beliggenhed velegnet. Ikke alene var Stevns Fjord en god naturhavn, men den var også et godt sted at søge tilflugt, hvis man blev forfulgt af fjendtlige skibe.

De skrevne oplysninger om kanalen er sparsomme. Men i en af sagaerne nævnes det, at selveste Harald Blåtand engang har ladet sine skibe trække gennem kanalen, fordi han blev indesluttet i fjorden af fjendtlige skibe. Han narrede på den måde sine fjender og undslap med livet i behold.

Mårup Havn

Næsten ved foden af et af Danmarks smukkeste bakkeområder, Mårup og Nordby Bakker, ligger Mårup Havn. Her er der masser af muligheder for afvekslende vandreture, hvad enten det er for at nyde naturens stilhed og det storslåede landskab, eller for at studere stedets specielle geologi og flora.

Området er dannet i istiden, og et par kilometer nord for havnen finder du den enestående istidskløft Møgeliskår. Lidt længere nordpå finder du Samsøs højeste punkt – det 64 meter høje Ballebjerg med det sær-

Kanhavekanalen gennemskår i Vikingetiden Samsø på øens smalleste sted, hvor den forbandt Stauns Fjord og Sælvig-bugten.

den fredede Kolby Mølle, der ofte benyttes som landmærke for anduvende sejlere. Fra møllen er der kun få hundrede meter til Kolby med en af Samsøs fem smukke, hvidkalkede middelalderkirker.

Vesborg Fyr, der fra øens sydvestlige hjørne hilser sejlerne velkommen, er også et besøg værd, ikke mindst for udsigtens skyld. Vesterløkken, lige nord for havnen, er med sin stenede strand et af Samsøs bedste fiskesteder, og samme strand indeholder desuden en af Samsøs største turistattraktioner – Ilsemade Helligkilde.

Den finder du lige i havstokken ved Vesterløkken omgivet af en udhulet træstamme. Jeg havde forventet

en form for afspærring eller markering af kilden, men der er kun et stort brunt "øje" midt i stendyngerne på stranden. En halv meter i diameter omkranset med en kant af frønet, tyndt træ. Denne brønd er sat ned i stenene omkring Ilsemade Helligkilde. Træet i brønden er blevet kulstof-14 dateret, og dateringen viser, at træet er fra midten af 900-tallet før Kristi fødsel – altså yngre bronzealder.

Sagnet fortæller, at en død kvinde drev i land på stranden. Om halsen havde hun et guldkrucifiks. Hestene kunne ikke trække liget hverken til Tranebjerg eller Kolby, men med lethed til Onsbjerg Kirke. Her blev kvinden begravet, og korset har fået sin plads i kirkens kor. Hvor kvinden drev i land sprang en kilde. Sagnet siger endvidere, at drikker man af den Valborg nat, har vandet helbredende kraft.

På et skilt ved kilden kan du læse: "Kilden er meget sårbar. Fjern ikke sten fra kilden eller dens umiddelbare omgivelser. Vær med til at beskytte helligkilden – måske får du selv brug for den en Valborg nat!"

Vesborg Fyr er bygget ovenpå en gammel borg.

Træet omkring helligkilden er dateret til 900-tallet – før Kristi fødsel.

prægede udsigtstårn. Det blev opført i 1920 af midler fra sognerådsformand Morten Madsen, Nordby.

Der er også kun en kort cykeltur til Danmarks bedst bevarede landsby – Nordby, et ubestridt yndigt og rent postkortidyl. De lave bindingsværkshuse ligger som farvestrålende perler på en snor rundt om byens maleriske gadekær.

Byens gule klokketårn er også placeret tæt ved gadekæret. Tårnet bimler solen op og ned og søger at lokke de lokale til gudstjeneste. Når tårnet står så alene her i landsbyen, er det fordi kirken ligger så langt væk, at de lokale ikke kan høre dens klokke. Kirken blev bygget i 1350, hvor der dengang lå flere landsbyer omkring den, men de er siden forsvundne.

Nord for klokketårnet står

den gamle majstang med en tremastet fregat på toppen. Søndagen efter pinse "rides sommer i byen" til majstangen. En anden yndet tradition håndhæves stadig på Samsø – dog mest på ældre gårde. Det er de mange forskellige vindfløje eller vejrhæner. Men på Samsø har de ikke så meget med hæner at gøre. Det er i stedet Svaner, heste, flag, skibe, figurer, håndværktøj, osv., som på deres stænger rager op over hustagene.

Kolby Kås

Mens de tre øvrige havne på Samsø er kommunale, er Kolby Kås Havn privatejet. Den har i langt over 100 år haft færgeforbindelse til Sjælland, men i dag er det Samsø Linien, der sejler til Kalundborg.

Ikke langt fra havnen ligger

*Spændende servering
på Ballen Badehotel.
Husk at bestille bord.*

Der er også en golfbane på øen, som trækker mange golfinteresserede til Samsø. For de kunstinteresserede er der også seværdigheder. På vejen fra havnen til Kolby fanges blikket af en vældig erotisk skulptur af en gylden træmand, der synes af have fået et "hole in one", eller måske omvendt, hos den kvindefigur, han er vokset helt sammen med.

Ud over de udendørs kunstværker findes der en hel hal med skulpturer af mennesker og dyr. Altsammen udført af den lokale kunstner Ole Frimand. Træsorten han har benyttet er elmetræ, som i de senere år med elmesyge ikke har været nogen mangelvare. Det er det rå træs facon, der er bestemmende for, hvilken udformning figuren senere får, og det kræver en vis fantasi, at kunne forudse det.

*Vindfaner er en gammel
tradition på Samsø.*

Yderligere oplysninger:

Samsø Turistbureau, Langgade 32, 8305 Tranebjerg, tlf.: 8659 1400, kan give yderligere oplysninger om seværdigheder og aktiviteter på øen. Det er blandt andre: Restauranter i Nordby, Brundby, Sælvig, Ballen og Kolby Kås. Golfbane ved Besser. Hesteudlejning i Permelille og Ørby. Økomuseum i Tranebjerg. Historisk kilde: "Der ligger en ø - Samsø" af John Roth Andersen udgivet i 1981. ISBN 87-981114-1-8